

Phát triển du lịch nhân văn gắn với bảo tồn và phát huy giá trị các di tích lịch sử, văn hóa trên địa bàn tỉnh Hải Dương¹

NGUYỄN THỊ SAO*
NGUYỄN THỊ THẢO**

Sở hữu nhiều lễ hội và di tích lịch sử, văn hóa, Hải Dương có nhiều thế mạnh cho phát triển du lịch nhân văn. Tận dụng những ưu thế này, trong những năm qua, ngành du lịch Hải Dương đã có những bước phát triển lớn, đóng góp cho kinh tế - xã hội của Tỉnh. Do vậy, việc bảo tồn, khai thác và phát huy giá trị của các di tích lịch sử, văn hoá phục vụ mục đích phát triển du lịch là rất quan trọng đối với Hải Dương hiện nay.

THỰC TRẠNG

Hải Dương là “phên dậu phía Đông” của Kinh thành Thăng Long, nơi gắn bó với tên tuổi của nhiều anh hùng dân tộc, danh nhân văn hoá, như: Khúc Thừa Dụ, Trần Hưng Đạo, Chu Văn An, Mạc Đĩnh Chi, Nguyễn Trãi... Tỉnh có trên 2.207 di tích lịch sử, văn hóa, trong đó 144 di tích được xếp hạng di tích quốc gia, 04 khu di tích được xếp hạng di tích quốc gia đặc biệt (Khu di tích và danh thắng Côn Sơn - Kiếp Bạc đã được Chính phủ đưa vào danh mục xây dựng thành khu du lịch quốc gia).

Ngoài ra, Hải Dương còn có nhiều làng nghề truyền thống, bao gồm: chạm khắc gỗ Đông Giao (Cầm Giàng), gốm Chu Đậu (Nam Sách), kim hoàn Châu Khê (Bình Giang), khắc ván in Hùng Lục, Liễu Tràng (Gia Lộc), thêu Xuân Nẻo (Tứ Kỳ), dệt chiếu Tiên Kiều (Thanh Hà)... cùng nhiều đặc sản nổi tiếng khắp trong, ngoài nước, có thể kể đến như: bánh đậu xanh, bánh khảo, bánh cuốn (TP. Hải Dương), bánh gai (Ninh Giang), vải thiều (Thanh Hà)...

Vùng đất Hải Dương cũng sở hữu nền văn hoá dân gian đặc sắc với nhiều loại hình nghệ thuật hát ca trù, hát chèo, hát xẩm, múa rối nước... Hải Dương còn là vùng đất của lễ hội, với 566 lễ hội được tổ chức trong năm, trong đó có những lễ hội lớn, như: Côn Sơn, Kiếp Bạc (Chí Linh), Đền Cao (Kinh Môn), Đền Tranh (Ninh Giang)... Có thể nói, lễ hội và di tích ở Hải Dương là tiềm năng, thế mạnh lớn cho phát triển du lịch nhân văn của Tỉnh và của cả vùng Đông Bắc. Tận dụng những ưu thế này, trong những năm qua ngành du lịch Hải Dương đã có những bước phát triển lớn, đóng góp

một phần không nhỏ trong tăng trưởng kinh tế, phát triển xã hội của Tỉnh.

Tính đến hết năm 2018, lượng khách du lịch đến Hải Dương ước đạt 3.910.000 lượt, doanh thu 1.800 tỷ đồng. Tổng đầu tư trong lĩnh vực du lịch trên địa bàn Tỉnh ước đạt 5.000 tỷ đồng. Ngành du lịch đã tạo công ăn việc làm cho trên 5.000 lao động trực tiếp với thu nhập ổn định (Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch tỉnh Hải Dương, 2018).

Mặc dù vậy, vấn đề đặt ra hiện nay trong phát triển du lịch nhân văn ở Hải Dương là việc quản lý bảo tồn và khai thác các tài nguyên du lịch, đặc biệt là các di tích lịch sử, văn hoá còn nhiều bất cập, hạn chế. Hàng loạt các di tích của Hải Dương, như: đền Quan lớn Tuần Tranh, chùa Trầm Gian, gốm Chu Đậu... đang trong tình trạng bị khai thác bừa bãi, xuống cấp. Nạn chèo kéo du khách tại các điểm đỗ xe, quán ăn, cửa hàng bán đồ lưu niệm... đem đến những ấn tượng không tốt cho du khách đến tham quan.

Công tác bảo tồn các di tích lịch sử, văn hoá mặc dù được đầu tư và triển khai tại các di tích, nhưng chưa được chú trọng và phát triển đúng cách. Các di tích Côn Sơn, Kiếp Bạc, đền thờ Chu Văn An, Văn Miếu Mao Điền... bị tàn phá và ảnh hưởng bởi chiến tranh, cũng như sự phát triển của

* ThS., ** ThS., Trường Đại học Sao Đỏ | Email: maisaobms@gmail.com

¹ Bài viết được tài trợ bởi Đề tài mã số: 19.KHCN/18-19

kinh tế - xã hội, nên đã được cải tạo và làm mới, song Tỉnh lại chưa có biện pháp lưu giữ. Hay như các lễ hội ở Hải Dương cho tới thời điểm hiện tại mới dừng lại ở việc bảo tồn các giá trị truyền thống, chứ chưa thực sự được quan tâm đầu tư để gắn với phát triển du lịch. Các hoạt động phân lễ và hội chưa lôi kéo được du khách thập phương, cũng như du khách nước ngoài cùng tham gia vào các hoạt động trong lễ hội. Du khách mới đến đây để xem chứ chưa thực sự được trải nghiệm, chia sẻ với chính người dân địa phương. Điều này làm giảm sự ấn tượng của du khách và đương nhiên sự lan tỏa sẽ kém đi.

Mặt khác, hiện nay các di tích được quy hoạch, tu bổ mới dừng lại ở mức đáp ứng yêu cầu dự án tu bổ, tôn tạo di tích theo nguồn vốn đã được phê duyệt. Việc giao quyền sử dụng đất cho các di tích chưa được thực hiện đồng bộ với công tác lập hồ sơ xếp hạng, nên khi tu bổ, tôn tạo gây nên sự thiếu chủ động đối với các đơn vị chủ quản và chính quyền cơ sở. Vấn đề đầu tư tài chính cho công tác bảo tồn cũng còn nhiều vướng mắc, kinh phí từ ngân sách nhà nước còn eo hẹp so với thực tế đòi hỏi, làm cho các dự án bảo tồn phải đầu tư nhiều lần, dở dang. Các nguồn kinh phí khác từ các doanh nghiệp, tổ chức trong và ngoài Tỉnh lại chưa được huy động, khai thác triệt để.

So với nhiều địa phương khác trên cả nước, hoạt động du lịch ở Hải Dương chưa thực sự phát triển. Chính vì vậy, nhận thức của người dân về du lịch chưa sâu sắc, chưa hiểu hết được những giá trị của từng di tích và gắn kết với hoạt động du lịch; Chưa có sự liên kết đồng bộ trong công tác tổ chức giữa các cơ quan quản lý và các địa phương nơi có điểm di tích. Phần lớn hoạt động du lịch tại các điểm di tích diễn ra nhỏ lẻ, do người dân địa phương, du khách và các đơn vị kinh doanh lẻ hành tự thỏa thuận, chứ chưa có sự hướng dẫn chỉ đạo và quan tâm sát sao của các cơ quan chức năng.

Nguyên nhân xuất phát từ trách nhiệm bảo vệ giữ gìn các di tích/tài nguyên du lịch chưa được phân công rõ ràng và thiếu sự phối hợp giữa nhà chức trách với người sử dụng, khai thác. Còn phổ biến tình trạng giao khoán cải tạo, thậm chí phó mặc cho những người quản lý, đầu tư tự sáng tạo theo ý mình trong trùng tu, tôn tạo, xây mới bằng các biện pháp chặt cây, phá núi; xây bậc xi măng thay cho vẻ đẹp của đất và đá tự nhiên; thay gạch,

bê tông cho các cấu kiện gỗ; dùng sơn công nghiệp thay cho sơn ta trong trang trí kiến trúc... làm mất đi vẻ đẹp ban đầu, mất đi những “phần hồn” của các di tích. Những lỗ hổng trong cách quản lý đó dẫn đến hậu quả khôn lường, không những không có tác dụng thu hút du khách, mà ở một chừng mực nhất định còn làm phương hại đến hình ảnh của điểm du lịch, hình ảnh chung về nền văn hoá tỉnh Hải Dương.

Cũng phải kể tới nguyên nhân do chính sự phát triển du lịch làm ảnh hưởng trực tiếp tới trạng thái bảo quản, bảo tồn di tích, di vật. Để phát triển du lịch, các nhà quản lý/kinh doanh du lịch đã khai thác một cách bừa bãi giá trị của di tích hoặc phá hỏng không gian cảnh quan di tích để xây dựng các dịch vụ du lịch. Vành đai bảo vệ của các di tích ngày càng bị thu hẹp. Người ta xây dựng tràn lan các cơ sở phục vụ khách tham quan/khách du lịch làm thay đổi diện mạo di tích và làm biến mất sự tồn tại của vùng cảnh quan, vốn là một nhân tố tạo sức hấp dẫn lớn đối với khách du lịch.

Hơn nữa, nguồn nhân lực du lịch của Hải Dương còn hạn chế cả về số lượng lẫn chất lượng. Mặt khác, đa số cán bộ làm công tác quản lý nhà nước về du lịch thiếu nghiệp vụ chuyên ngành du lịch hoặc dịch vụ liên quan, trình độ ngoại ngữ chưa đáp ứng được yêu cầu. Với đội ngũ cán bộ quản lý nhà nước còn hạn chế, thì khó có thể thực hiện có hiệu quả nhiệm vụ quản lý nhà nước về du lịch, đặc biệt trong việc tham mưu xây dựng chính sách, tổ chức xây dựng và thực hiện quy hoạch, kế hoạch phát triển du lịch; nghiên cứu thị trường, xúc tiến quảng bá du lịch...

MỘT SỐ GIẢI PHÁP

Nhằm góp phần bảo tồn và khai thác có hiệu quả giá trị của các di tích lịch sử, văn hoá ở Hải Dương cho phát triển du lịch nhân văn, nhóm tác giả kiến nghị một số giải pháp, như sau:

Một là, cần xác định rõ quan điểm là luôn gắn công tác bảo tồn tính đa dạng, gìn giữ các giá trị di tích lịch sử, văn hoá với việc khai thác phục vụ du lịch, hay nói cách khác phát triển du lịch vì mục tiêu văn hoá; đồng thời, việc bảo vệ tôn tạo di tích phải hướng tới phục vụ ngày càng tốt hơn các đối tượng đến tham quan nghiên cứu, trong đó có khách du lịch.

Thực tế ở các di tích, nguồn vốn có được chủ yếu là do thu vé tham quan và tiền công đức của du khách và nhân dân trong vùng đóng góp, vì vậy nguồn vốn không nhiều để bảo tồn di tích. Do đó, cần thu hút đầu tư từ cả phía Nhà nước, người dân và doanh nghiệp để phát triển và bảo tồn các di tích lịch sử, văn hóa nhằm duy trì diện mạo nguyên thủy của nó, tránh sửa chữa một cách quá mức hoặc phá cũ xây mới hoàn toàn. Có biện pháp xử lý với trường hợp làm phá vỡ cảnh quan, ảnh hưởng đến các giá trị lịch sử, văn hóa.

Hai là, việc khai thác di tích lịch sử, văn hoá phục vụ cho phát triển du lịch phải làm nổi bật được những giá trị đặc sắc của di tích của Hải Dương. Ngoài việc bảo tồn và phát huy giá trị truyền thống, để thu hút

du khách trong và ngoài nước, Hải Dương cần phải có chiến lược và thay đổi cách làm để hướng đến một sản phẩm du lịch lễ hội đặc thù. Trước hết, cần phải chọn lọc một số lễ hội đặc sắc nhất, ấn tượng nhất, từ đó tập trung đầu tư xây dựng thành sản phẩm đặc thù và đưa ra chiến lược xúc tiến, quảng bá phù hợp. Các cơ quan chức năng cần tiến hành nghiên cứu khoa học mang tính tổng thể về lễ hội truyền thống gắn với phát triển du lịch ở Hải Dương. Từ đó, lựa chọn và khai thác giá trị lễ hội đúng với phong tục truyền thống. Đặc biệt, cần nghiên cứu kỹ lưỡng về các sự tích và truyền thuyết của các di tích, danh nhân, nhân vật lịch sử... để xây dựng kịch bản cho lễ hội thêm phong phú; đầu tư sâu vào một trong các phần nghi lễ đặc sắc để tạo điểm nhấn cho lễ hội, như: lễ ban Ân; lễ hội quân trên sông Lục Đầu đền Kiếp Bạc; lễ ban khước thánh đền Cao - An Lạc; lễ xin chữ tại đền thờ Chu Văn An...

“ Vấn đề đầu tư tài chính cho công tác bảo tồn còn nhiều vướng mắc, kinh phí từ ngân sách nhà nước còn eo hẹp so với thực tế đòi hỏi, làm cho các dự án bảo tồn phải đầu tư nhiều lần, dở dang. Các nguồn kinh phí khác từ các doanh nghiệp, tổ chức trong và ngoài Tỉnh lại chưa được huy động, khai thác triệt để. ”

Đối với phần hội cần tạo một không gian mở hơn nữa với các trò chơi dân gian, loại hình diễn xướng dân gian phi vật thể và dịch vụ bổ trợ khác. Mỗi lễ hội nên có đội ngũ tổ chức và lôi kéo du khách vào trải nghiệm với chính người dân địa phương, biến cái riêng thành cái chung để thu hút du khách nhiều hơn nữa. Những địa điểm quanh khu vực lễ hội cần đầu tư thêm một số dịch vụ giải trí lành mạnh cho khách tham quan.

Ba là, ban quản lý của từng điểm di tích và các tổ chức kinh doanh lữ hành tại tỉnh Hải Dương và các tỉnh khác cần có sự liên kết và phối hợp chặt chẽ để tăng cường các dịch vụ và gắn kết các hoạt động du lịch với điểm di tích.

Thêm vào đó, cần quan tâm công tác tuyên truyền, quảng bá, giới thiệu về các di tích, lễ hội bằng nhiều hình thức khác nhau nhằm mục đích thu hút du khách

trong và ngoài nước thông qua đầu mối là các doanh nghiệp lữ hành. Kinh nghiệm của các địa phương khác như Quảng Ninh hay Ninh Bình cho thấy, những lễ hội truyền thống của địa phương đã trở thành ngày hội chung của khách thập phương với đầy đủ các sắc màu. Trong nhiều năm qua, các địa phương này đã tổ chức nhiều hoạt động tuyên truyền, quảng bá bằng nhiều hình thức, đặc biệt các công ty lữ hành đã nhận được chương trình cụ thể về thời gian, địa điểm hoạt động, kèm theo là các chương trình kích cầu, khuyến mãi trước khi diễn ra các lễ hội. Từ đó, thông tin về lễ hội, đặc biệt là nội dung và ý nghĩa của lễ hội đã được doanh nghiệp chuyển đến cho du khách, khiến không ít người đến với lễ hội chỉ vì tò mò. Trong quá trình tổ chức, một kịch bản chuyên nghiệp được xây dựng với phần lễ được tổ chức trang nghiêm, đầy đủ nghi thức truyền thống nhưng không tẻ nhạt, mang tính đặc trưng văn hóa địa phương. Phần hội được tổ chức trong không gian rộng và mở, tạo điều kiện cho du khách được chiêm ngưỡng và tự mình trải nghiệm.

Bốn là, tăng cường giáo dục, nâng cao nhận thức của cư dân nhằm thay đổi việc bảo tồn và phát huy di tích, gìn giữ môi trường không gian di tích/điểm du lịch theo hướng bảo vệ và phát triển bền vững. Khuyến khích sự tham gia của cộng đồng địa phương vào các hoạt động bảo tồn di tích, phục hồi các giá trị văn hoá truyền thống và phát triển du lịch nhân văn.

Năm là, chú trọng công tác đào tạo bồi dưỡng nguồn nhân lực du lịch từ cán bộ quản lý đến người lao động trong các điểm du lịch, doanh nghiệp du lịch. Cần nâng cao chất lượng đội ngũ thông qua đào tạo bồi dưỡng kỹ năng thuyết minh, tuyên truyền về hệ thống di tích lịch sử văn hóa để mỗi du khách đến đây được tiếp nhận thông tin đúng, đủ và đặc sắc nhất của mỗi di tích, lễ hội. □

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch tỉnh Hải Dương (2018). *Báo cáo phát triển du lịch năm 2018*
2. Nguyễn Thị Sao (2011). *Phát triển du lịch gắn với bảo tồn và phát huy giá trị của di sản văn hóa vật thể tại Hải Dương*, Luận văn Thạc sỹ Du lịch học, Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn, Đại học Quốc gia Hà Nội
3. Nguyễn Thị Thảo (2014). *Tài nguyên du lịch nhân văn tỉnh Hải Dương*, Nxb Khoa học kỹ thuật, Hà Nội
4. Vi Phong (2019). *Hải Dương: Đánh thức tiềm năng phát triển du lịch xứ Đông*, truy cập từ <https://bvhttdl.gov.vn/hai-duong-danh-thuc-tiem-nang-phat-trien-du-lich-xu-dong-20190202074257425.htm>